

Jan Jelínek

se narodil v polském Zelově, který založili čeští pobělohorští exulanti. Dodnes v tomto městečku žije více než pět set jejich potomků. Jelínek vystudoval v Olomouci, ale do Polska se opět dostal – na konci třicátých let se stal kazatelem v Kupičově na Volyni, kam Češi již od 19. století odcházeli a zakládali tam své vesnice. Po obnovení samostatnosti polského státu v roce 1918 zůstala západní část Volyně v polských rukou, vedle sebe zde žili Češi, Poláci, Ukrajinci i Židé. Za druhé světové války tuto oblast nejdříve obsadila sovětská a pak německá vojska. Vlna válečného násilí vyhrotila také polsko-ukrajinský konflikt, který vyvrcholil masovým vražděním Poláků v létě 1943. Pastor Jelínek se stal během války svědkem těchto tragických událostí a se svou ženou Annou pomáhal na své faře i v okolí všem bez rozdílu národnosti nebo náboženského vyznání, zachránil více než sto lidí.

„Jmenuji se Jan Jelínek a od roku 1937 jsem kazatelem v Kupičově, české osadě na Volyni. Narodil jsem se v Zelově

nedaleko Lodži, v rodině Čechů, kteří přijeli na polská území na začátku devatenáctého století. Studoval jsem v české Olomouci, pak jsem na nějakou dobu zanechal pastorační činnosti a pracoval v Zelově v textilní továrně, ale nakonec jsem dospěl k názoru, že to není cesta, kterou bych se měl vydat, že Pán Bůh ode mne očekává jinou službu. Dozvěděl jsem se, že Češi z Kupičova hledají kazatele, takže jsem nasedl na vlak do Kovelu a z Kovelu mě sem zavezli koňmi, aby si mě mohli naši drazí bratři a sestry prohlédnout.

Krásnou volyňskou zemi jsem předtím znal jen z vyprávění. Je to místo s neobyčejně bohatou minulostí, na pomezí někdejšího polského království, Rusi a Litvy, pojmenované před staletími buď podle bojovného kmene Volyňanů, nebo podle volů, které dodnes potkáte na každém kroku. Je to území, o které se vedlo nesčetně bojů, jehož hranice vytyčují řeky Bug, Pripjať a Sluč a které ještě donedávna obývali ve shodě Ukrajinci, Židé a Poláci spolu s hrstkou Arménů, Němců a nás, Čechů. Věděl jsem, že když Poláci prohráli lednové povstání v roce 1864, chtěl je car potrestat. Sebral jim mnoho půdy a dovolil se sem nastěhovat Čechům. Zjevně věděl, že druhé takové hospodáře, jako jsme my, nikde jinde nenajde. Češi, ať už se ocitnou kdekoli, se totiž dokážou věnovat půdě a všude mívají nejudržovanější hospodářství.

Ve třicátých letech bylo spočítáno, že na Volyni žije třicet tisíc Čechů v pěti stech obcích. Osad takřka výlučně českých, jako je ta naše, je kolem padesáti.

Zápisky z Vánoc 1943

Toto je nejspíš správný okamžik, abych vám pověděl o všem, co se v Kupičově odehrálo během posledních měsíců, protože právě dnes, na katolický Štědrý den, se k nám sjíždějí všichni polští partyzáni z okolí. Poručík Jastrząb a poručík Sokół, kteří velí polské sebeobraně v nedalekých Zasmykách a s nimiž se už velice dobře známe, je osobně vítají hned za zátarasy postavenými naší mládeží při vjezdu do Kupičova.

Němcům, na papíry se ho nikdo nezeptal.

Spolu s Wilczurem, před válkou ředitelem naší školy a nyní polským velitelem obrany Kupičova, jsme ho zavedli do patra. Ode dneška budou společně obývat pokoj s pětilampovým rádiem Philips, které jsem na začátku války dostal od manželky jednoho polského policisty jako zástavu za půjčené peníze a díky němuž posloucháme každý večer Govorit Moskva a Volá Londýn, a přesně tak víme, co se děje na různých frontách války.

Z toho, co je mi známo, jsou kromě našeho rádia v Kupičově ještě dvě další – u pana Fialy ve Varšavské ulici a jedna krystalka u Slávy Tošnera. Němci nedovolovali Čechům ani Polákům poslouchat rozhlas, doma mohli mít rádia jen Ukrajinci, takže jsme anténu celé měsíce schovávali v bramborách a vytahovali jsme ji jen večer. Od prohrané bitvy u Stalingradu a od okamžiku, kdy se zastavil jejich postup na SSSR, však mají Němci důležitější problémy než hledání antén. A Ukrajinci, kdyby jen mohli, tak by nám vypálili celou vesnici, nejen jedno rádio. Zatím proto anténa otevřeně stojí.

Ukrajinci nám vyčítají, že jsme se prý příliš sblížili s Poláky. Já jsem v tomto ohledu jedním z viníků, protože když začalo zabíjení Poláků, nejeden z nich našel záchranu v Kupičově, a mnozí z nich přímo pod mojí střechou.

A to přesto, že se všem snažím opakovat, že nezachraňuji Poláky, Židy ani Ukrajince (ano, i Ukrajincům jsem někdy pomáhal), ale zachraňuji lidi. Jsem kazatel a lidský život je pro mě nejdůležitější. Ukrajínští partyzáni mě přesto nechtějí poslouchat. Útočili na nás, pokoušeli se nás zabít, ale pár kilometrů od Kupičova, v Zasmykách, zformovali Poláci silnou sebeobranu v čele právě se Sokołem a Jastrząbem. Oni nás chrání před útoky UPA (*Ukrajinská povstalecká armáda, zvaná podle svého vůdce také „banderovci“ – pozn. aut.*) a my zase pomáháme jejich druhům, když na ně zaútočí banderovci. Toto pouto je týden od týdne silnější.

Sousedé z ‚krvavé‘ Volyně

6.srpna zaútočili banderovci na nedaleký Czerniejów. Zabili tam několik Poláků, včetně dvou dcer a manželky člověka, který se jmenoval Feliks Zubkiewicz. Sám Zubkiewicz byl těžce raněn a nějací dobří lidé mu pomohli dostat se do Kupičova.

K nám na faru pak přiběhl jeho syn Władysław, kterému se také podařilo uprchnout. Pomohli mu jeho ukrajinští sousedé – Trochim Samoňuk a Ivan a Trochim Danělukovi. To je další důkaz, že nevraždí národnost ani náboženství. Vraždit může jen člověk a právě člověka bychom z toho měli vinit. Zatímco jedni Ukrajinci objíždějí se zbraněmi vesnice, jiní se chovají pěkně, jako tito tři.

Mladý Władysław nás prosil o pomoc. Říkal, že bez nás jeho otec zemře. Pan Feliks ležel ve stodole u pana Kozlíka a opravdu to s ním vypadalo špatně, jednou nohou už byl na onom světě.

Zašel jsem za doktorem, panem Nemoskalenkem, aby šel se mnou a zachránil mu život. Doktor se hned zeptal: „Je to Polák? Jestli se o tom banderovci dozvědí, zabijí mě.“

Náš doktor je Ukrajinec. Ačkoli většina Ukrajinců z Kupičova odjela, on se rozhodl zůstat s námi. Je mu už přes sedmdesát a všichni ve vesnici si ho velmi váží, protože nikdy nikomu neodmítl podat pomocnou ruku. Je vysoký, urostlý, před válkou byl zapáleným myslivcem. Vzpomínám si ještě, jak chodil lovit kachny. Dnes už mu z toho zůstaly jen vysoké boty pro chůzi v blátě.

Jeho manželka je už léta kupičovskou porodní bábou. Vždycky říká, že celý Kupičov jsou její děti. A má pravdu. Vedla za tu dobu několik stovek porodů, českých, ukrajinských, polských i židovských. Vlastní děti nemají, ale zato mají pěkný domek s ještě pěknější zahrádkou a – co tady není běžné – koupelnou. Takovou, jakou mají lidé ve městech. Od nemocných a rodících berou, co dají: hroudu másla, trochu vlny, pár vajec. Někdy jim dokonce dají léky zadarmo.

Věděl jsem proto, že se náš doktor banderovců možná trochu bojí, ale člověku v nouzi pomoc neodepře. Odpověděl jsem mu: „Když se někdo zeptá, řekněte, že jsem vás k tomu donutil. Bude to moje vina a zabijí mě.“

Mám od narození silnou víru v to, že mě Bůh chrání. Za války se tato má víra ještě posílila. Jak jinak si vysvětlit, že se těm banderovcům nechtělo jít do patra, kde seděli Poláci? Že nikdy nechytli žádného Čecha, který vezl Poláka? Že se mně ani mé manželce nic nestalo? Pro mě je to jasné znamení, že se Bohu zamlouvá to, co tady děláme, a že nad námi bdí.

Šli jsme. Museli jsme projít přes dvůr pana Milouše Šulce, ale netušili jsme, že se u něj právě nachází několik banderovců. Přijeli si pro kořalku, protože pan Šulc prý vyrábí výbornou – říkám jen, co jsem slyšel, protože sám alkohol nepiju. Když si pan Milouš všiml, že jdu někam s doktorem Nemoskalenkem, hned ho napadlo, že se stalo něco vážného. Vyprávěl mi později, že nechtěl, aby si nás banderovci všimli. Vytáhl proto skleničky a nabídl jim kořalku. Všem hostům nalil plnou skleničku samohonky a pak – pro jistotu – ještě jednu. Ani jsme netušili, že nám dobrý soused právě zachraňuje život.

Přišli jsme do stodoly pana Kozlíka, rozřízli jsme raněnému košili a ukázalo se, že má otevřenou ránu o velikosti dlaně. Už se v ní objevili bílí červi, někteří dlouzí jako nehet. Doktor ránu důkladně prohlédl a řekl, že to nevypadá dobře. Byla napadená gangrénou a zapáchala.

Nemoskalenko Poláka ošetřil, pak jsme ho oblékli a potajmu přenesli k nám na faru. Ležel tam tři týdny, spolu s Annou jsme o něj střídavě pečovali.

Ve třech jsme na začátku září přežili bombardování – raněný v jednom rohu velkého pokoje, my se ženou v druhém. Drželi jsme se přitom za ruce.

Jednoho dne kdosi nečekaně zatukal na dveře. Ukázalo se, že je to syn raněného, Władysław. Dva zachránění členové jedné rodiny. Jejich radost a dojetí bylo obrovské, stejně jako to naše.

I kněz Burzmiński nám tehdy přišel poděkovat, že pomáháme, ačkoli situace vypadá beznadějně. V tu dobu ještě nikdo nevěřil, že Zubkiewicz přežije. I já jsem si myslel, že mu spíš pomáhám důstojně zemřít, a ne, že mu zachraňuji život.

Pan Feliks však začal přicházet k sobě, až se nakonec úplně uzdravil. Když se procházel po vsi, lidé ho zdravili a ptali se, jestli půjde do lesa a vyrovná si s banderovci, kteří mu vyvraždili rodinu, účty.

Zubkiewicz odpovídal jako skutečný křesťan.

Že spravedlnost má vyměřovat Bůh, nikoli člověk.

Kupičov se opevňuje

S polskými partyzány jsme se domluvili, že v Kupičově nebudou bojovat, že se naše městečko stane oázou pro lidi v nouzi. Poláci nám pomáhali, jak se dalo, ale sami měli spoustu problémů. Museli jsme se proto bránit sami.

Neustále nám přibývalo polských uprchlíků, v jednu chvíli jich v Kupičově bylo kolem tisíce. Z okolních vsí k nám utíkali i Češi. Dohromady žilo v Kupičově o dva tisíce lidí víc než normálně. U některých spalo tolik Poláků, že bylo nemožné sehnat povlečení nebo postele. Lidé jim dávají na podlahu slámu a oni si z ní dělají lůžko. Je tady tolik lidí, že jinak to zkrátka nejde. Spí oblečení, protože nikdy nevědí, jestli se nebudou muset obléct a jít bojovat – anebo utéct.

V získávání proviantu nám pomáhali polští partyzáni ze Zasmyk. Část lidí chodila pod jejich ochranou sklízet obilí z polí Ukrajinců, kteří utekli – jim by bylo beztak k ničemu a my bychom bez toho obilí trpěli hladem. Pro lidi to jistě nebylo jednoduché, ale přesto jsem neslyšel, že by docházelo k jakýmkoli konfliktům. Naši lidé touto zkouškou prošli. I Poláci zapomněli tváří v tvář toho, co je potkalo, na Záolží i na to, jak se k nám chovali před válkou. Vzpomněli si, že Čech je přece jen přítelem Poláka. Během několika týdnů se vztahy mezi našimi národy znovu změnily, tentokrát k lepšímu.“

Post scriptum

Kazatel Jan Jelínek s manželkou Annou vstoupil do 1. československého armádního sboru Ludvíka Svobody, jenž osvobozoval Československo. Ani jeden z nich nikdy nevzal do ruky zbraň – kazatel Jelínek sloužil jako zdravotník, jeho žena jako spojka.

Už v Praze pak pomáhal ruským emigrantům, aby se nedostali do gulagu – dodával jim falešné rodné listy s razítkem evangelické farnosti v Kupičově.

Později se dostal do vězení a do pracovního tábora, protože nechtěl spolupracovat s československými tajnými službami. Po propuštění pracoval v továrně na výrobu barev a laků. K pastorační činnosti se mohl vrátit až po sametové revoluci v roce 1989. S manželkou Annou žil v Oráčově, kde z vlastních prostředků opravil evangelický sbor zničený za komunistů.

Své vzpomínky z dob druhé světové války nazval Pouštěj chléb svůj po vodě. Jde o citát z knihy Kazatel (11, 1). Končí slovy: „Po mnoha dnech se s ním shledáš.“

Oba zemřeli několik měsíců po sobě, v roce 2009. Kazatel Jelínek se dožil devadesáti sedmi let.